

אברהם קריב

שירת ש. שלום

1

אין משורר עברי, שטיבו חומק כל כך מהגדרה מיושבת, כש. שלום. אין חד
 חידת כבשונו של משורר כמוהו. שירתו נטויה אל קצוות, שקשה להאחזון
 יחד. הנה פניה אל גבולי ההווה ומעבר להם, והנה היא דבוקה מאד אל המע-
 שים תחת השמש. הנה היא בת-בית ב"נצח הדממה", והנה היא פוסעת פסיעתה
 עם היום והשעה ומקריהם החולפים. יש בשירתו בת-קול של זרמי רוח,
 הרואים את ההווה כולה כצעפי-רמיה, ובת-קולם של עושי מלאכת החיים
 באמונה. יש בה קול זיכוכי-נפש, המהדד ובא מן העליות של פודי עולם, וגם
 קולם של אותם מדוי-הנפש, אשר תורת פרויד גוחנת אליהם. עתים ניביה
 פשוטים, כבגדי ששת ימי המעשה, ועתים נפגוש בה ניבים-אורחים, שרק
 למילונים פתרונים להם. אצל ש. שלום בלבד נמצא מין כלאיים שאין-כדוגמתם:
 ספק שיר-של-יום, מעשה פזמון-עם, ספק שיר-יחוד, שקריאתו בדחילו, ובכל
 אלה יחד הוא משורר של איזה מאור-שבנפש, שנבצר לכנותו בשם. שיריו הם
 במהותם הטמירה מעשה עקירה מנקודת אמצע אל אין-גבול, וזה סוד המתח
 הגבוה האצור בהם, בלי כובד הביטוי כשלעצמו ובלי השמעתו בהלמות הפתוס.
 ש. שלום יצר בשירה העברית מין חשמל שירי אחר,
 שלא ידענו קודם.

הליריקה שלו דורשת טביעות-אוזן חדשה, משום שהיא שונה תכלית השינוי
 מכל מה שקראנו בשם זה קודם. אמנם סוגים של חדש צצו בשירה העברית
 בלי חדל במשך כל עשרים השנים שמאחורינו, "הגביע הנודד" של שירה חד-
 שה נדד במרוצתו של פרק-זמן זה מיד ליד, עד כי מעצם התואר "חדש" כמעט
 סר כל קסם וכל חן. אך חלילה לבוא מתוך כך לכלל דעה הפוכה שגושפנקא
 אחת לה לשירת אמת, אשר נתגלתה בטהרתה למספר בחירים, וכל המשנה
 ממטבע שלהם פוגע בבבת-עינה של בת-השירה. טעות זו דעה חולה היא,
 שיסודה קפאון רוחני. לאו כל אדם חייב בעלית רגל מסגנון-נפש אחד למש-
 נהו, אך זו בלבד אינה ראייה שכאן אמת וכאן אי-אמת. המושג שירה כולל
 במשמעו גילרי רוח שונים מאד, לעתים גם סותרים ומכחישים זה את זה.

התחומים רחבים בלי שיעור, בם שוטפים זרמים זרמים-שכנגד ורוחות מהל-
כים בהם לעברים שונים.

הצצה פנימית בשירתו של ש. שלום מחייבת העמקה ואפילו מקצת מטפיסיקה. ניטשה, כמדומה, היה הראשון שקבע מציאותם של שני סוגי יצירה, הפוכים זה מזה, ותלה אותם בשמם של שני אלי יון — אפולו ודיוניס. מהלך-המחשבה של ניטשה, הנעוץ במיתולוגיה של יון, אינו עיקר כאן, אך עיקר לנו דבר מציאותם של שני קטבים במלכות הרוח. כעין הקטבים השונים בעולם הכוחות הפיסיים, כגון החשמל והמגנטי. את שני קטביה של הרוח היוצרת מן הנכון ביותר לקשור בשני פניה של ההווה — היום והלילה. היום גובש, מבליט, גולף רישומיו של כל עצם ונתן לו קיום נבדל. את הישות הכוללת מפריד היום לישים ישים בפני עצמם. הוא מסתיר את השורש המשותף ומוציא לאור את גופו הנבדל של כל היש. — הלילה פורש לוט, מוחה את הרישומים, מוחק את הגבולים, ממיס את הגבישות, משווה לכל הקיים פנים שאינם מסויי-מים, מטשטש גופו של עצם ועצם ומקרבו אל שרשם המשותף, הנעלם. "עמוק העולם מתהום ועמוק מאשר חושב עליו היום", — שר ניטשה. הלילה — חיק-טרם והיום — הבריאה המתבקעת ממנו. וכך אנו מונים בספירתנו: לילה ויום. לשון אחרת: הלילה הוא החידה והיום הוא הפשר. הדת והמסתורין צמודים אל החידה; התרבות יצאה בדרכה הרחוקה לחפש את הפשר. היא חותרה להפשיל קמעא קמעא את כנף הלוט, להצר את תחום החידה ולהרחיב את תחום הפשר. היא פרצה במאור הנסיון והמדע אל ממשלת התעלומה. כאשר פרץ הגר ואחריו החשמל אל ממשלת הלילה. פסיעה אחר פסיעה פוסעת נכחה רוח-האדם יוצרת התרבות בפנסה הלחץ בידה וקוטפת פירורים וחטי-בות מגישי התעלומה.

השירה זורמת משני קוטבי הרוח, ולכן קצתה מסתורין וקצתה אור ורוע. גפה האחת מסיטרא-דיומא וגפה האחת מסיטרא-דלילא. סוגיה השונים נבחנים כך: האחד מגלה, גולף, גובש, זורע אור, זורע פשר. משוררים מסוג זה היו גיתה, פושקין, ביאליק. האחר פונה אל החידה, אל פני הלילה שלבריאה, אל בארות המאפליה שבה, לא כדי לחלוץ משם חוליות חוליות אל אור עולם, אלא כדי להחזיר שמה את אשר פרץ כבר אל האור. שירה זו אינה צרה צורות של עולם-חוץ ואינה אוצרת גבישי רוח ונפש. כל הרישומים מחוקים בה, כל הגבולים נמוגים. זיקתה אל יקום ואדם היא זיקה של חליצת דברים מתוך

מחוגתם ומשבצתם, של הפיכת גבישי הקיים בעולם ובנפש לישות רופסת, ניגרת. מיסוד זה היתה הרומנטיקה בגרמניה בראשית המאה הקודמת. יש הבדל בולט גם בזיקת-הלשון של שני סוגי שירה אלה. המשוררים מן הסוג הראשון מגיעים אל המלה הנקבעת בשיר כאל חוף-חפץ; בה הם עוגנים ובאים למנוחות. אצל משוררים מן הסוג השני אין מנוחה ושבתון בניבי השיר. אתם יחד הם נהדפים מאיזה חוף, יוצאים לנדודים יחד עם המלה שעל עטם, הקולעת לאיזה נקודת-העלם. שירתם של אלה היא התעצמות להליכיש מלים מין מערך-נפש, שהמלה אינה הולמת אותו.

2

משורר מובהק מן הסוג השני, משורר ש"גזעו" השירי כמעט נקי מתערובת, הוא בשירתנו ש. שלום. הוא איש-נכחה הגמור של אותה שירה שקיבלה אצלנו את צביונה במחצית-היובל בערך שלפני קביעת מרכזנו הספרותי בארץ. אם שם היה מלוא שלטונו של הקוטב האחד, הרי הוא כולו מן הקוטב שכנגד. הליריקה שלו היא הפקעת דברים מודאותם, מגבישותם, ומזיגת כל בכל, מחיקת הגבולים היצובים בין עצם לעצם, בין חי ודומם, בין היה ויהיה, בין יש ואין. שירו קודח את מעבה ההווה, הופך את המוצק לרופס, את המעמד לרחיפה; כדרך שהוא אומר באחד השירים: "הקרקע כענן ממעל", או: "הוקעו ההרים על רגעו הרופס של פרור אור". המראות נראים לו כהזייתם בזמן שהיקום גופו נעשה כעין תנא דמסייע לו, כמו: "נמחו צעדינו בתלמים. / חזרו לחיק העולמים / כרים ואפרים וכרמים" אך המראות בעינם והדברים על תלם מלאים פרצות, "שותתים חזון", הופכים מסתורין, ולא משום שכוח טמיר ונעלם. אבי אבות ההווה, שוכן בקרבם ויוצק בהם את קיומם הנפלא, אלא משום שהם שרויים באדוות-הווה, ישנם ואינם, הם ולא הם. באדוה זו של יש ואין נתון לא היקום בלבד, בה נתונים גם המכירים את הויתם מתוכם, כלומר אנו, הבנים והיוצרים של תולדות האדם, אשר בכל זאת "היה לא היינו אף פעם".

דאָקרט התחיל, כידוע, באישוש קיומו של עולם מנקודת-הודאי המוחלטת: "אני חושב — משמע אני קיים". אבל "אני" גופא מה משמע? משמעה וצביונה של המלה אני אצל משורר הם מפתח לשירתו כולו. גם במשמעה המצומצם הרי מתלווה לה למלה זו צביון של זחיתות-רוח או נמיכות רוח, נעימה של

מינור או של מאז'ור. אך משמעה יוצא לעתים מגבולות פלוני הפרט ומתרחב עד כדי אני קיבוצי, לאומי, או אני האדם בכלל, או — אצל משוררים המתרוי-ממים להכרת אחדות הבריאה — גם עד כדי אני קוסמי. בליריקה של ש. שלום, בהתאם לרוחה הכללי, פירושה וגבולה של המלה אני בלתי-מסויימים: "ואני לא זה ואני לא כאן — כצליל בצליל אני בי רך". מקומו ספק בתוכו, ספק בתוך תוכו של עולם; ספק כולל: "אי אני ואי כל ז' ודאי כולל: "הלא כבר תחושו כי בי אין הבין הקטן שיעצור / מהיות האחד להכל והכל לאחד המרנך" ("חניגא בני". בצרור סוניטות זה העמיק מאד המשורר להתוות את מחצבו, טיבו ויעודו בשירה). ובמקום אחר ההבלחה המאטאפיסית רוגעת בתוך הבלחה פיוטית:

אֲנִי הוֹלֵךְ וְעַמְדֵי הוֹלֶכֶת
שִׁירָה גְדוֹלָה: צְלָלִים וְחִלּוּמוֹת.
הַדִּים וּבְנֵי-הַדִּים שֶׁל מְנִינָה וּמִשְׁכָּת,
תְּהִיָּה מִצֵּל וְלַחֵשׁ מִתְהוֹמוֹת.

בתוך שיירה גדולה זו אין האני של משורר יכול להיות מסוייג. באחד משיריו המצויינים יסופר על מאן-דהו ששמע קול "הצילר" (כך גם שם השיר) ולא ידע למי הקול ומהיכן: "אדם או אלוה, אשה או גבר — איך הקול הקורא לי בחלד ז' והאיש קם והלך אחרי הקול למרחקים וחצה בגלי הים ומשבאו מים עד נפש והתחיל צולל במצולות נוכח לדעת כי נפשו היא הקוראה "הצילר". השיר כולו, ככל דבר שירה עמוק, סובל הארות רבות, אך אבדן כתובת האני גלוי כאן. ואין בזה כלל משום קרע פנימי, משום גרם לנפתולי נפש, לריסוקי נפש. אין כאן אבדה, שהמשורר רוצה בהשבחה. אדרבא, היא היא עיקר ההוויה, שאין בה גבישים ונציבים וגושים, מסוייגים זה מזה. התיקן המבוקש הוא לא בהעמקת פיצולי היש, בשכלול מעשה הבריאה, אלא בחזירה אל הקדמאות, אל מעמד-טרם:

תִּנְנִי לְהִיּוֹת כְּעֶפֶר עַל דְּרָכֶיךָ.
תִּנְנִי לְזֶרֶם בְּאֶפְיֶיךָ וּלְזֶרֶם.